

Egri Petra

ORBÁN JOLÁN - FOTOGRAMMÁK-FINISSZÁZS

Nagy öröm és megtiszteltetés számomra, hogy Orbán Jolán első fotókiállításának finisszázsán közreműködhetek. Ahogyan az is nagy öröm volt, amikor a fotókat szinte közvetlenül készítésük után napról-napra követhettem doktori hallgatója, barátja, majd kollégájaként, és részt vehettem a születésnapjára rendezett konferencián, amelyen több előadás és ajándék is kapcsolódott az akkor még nem kiállított, csak a baráti körrel megosztott privát fotókhoz. Apáti-Tóth Sándor fotóművész ajándékozta meg Orbán Jolánt először saját műalkotásának fizikai változatával, a megszerkesztett és már előhívott fotókkal, míg a kiállítást is megnyitó Házás Nikoletta esztéta egy ezekről a fotókról, a fény-írásról szóló tudományos előadással ajándékozta meg ugyanezen konferencián. A kiállítás sikerének ígérete már akkor benne volt a levegőben. Rajta keresztül látjuk Orbán Jolánt, a művészt, a tanárt és édesanyát.

Orbán Jolán mellett, hogy az irodalomtudomány és a filozófia professzoraként sokat tanított nekem a dekonstrukcióról: élvezettel jártam doktori óráira, követtem dinamikus óráinak ívét (-látomások), emellett szinte láthatatlanul is sokat tanított nekem arról, hogyan működik a dekonstrukció a művészetekben. Először a dekonstruktív divat volt a közös érdeklődésünk tárgya, majd a fotózásba általa épített dekonstruktív nyom lett az újabb közös pont.

A kiállításon látható egy fotó, amelyet egy közös sétánk alkalmával együtt készítettünk, ahogy ő hívja: „négykezes”, melynek különlegessége, hogy egyszerre két fotólencsén keresztül alakult ki a végleges kép, azaz inkább az örökké dinamikus mozgásban (-száguldásban) lévő piros, arany és zöld vonalak. Erről a négykezesről óhatatlanul is Derrida *Marx kísérteteinek* egyik bevezető szakasza jut eszembe Orbán Jolán fordításában. Derrida, - vagy inkább a fordító Orbán Jolán? - a következő mondattal indítja a kötetet:

„Minden egy kísértet megjelenésével kezdődik. Pontosabban a megjelenésre való várakozással (...) A kísértet a szellem paradox megtestesülése, testté válása, fenomenális és testi alakja. Inkább valami nehezen megnevezhető „dologgá” válik: sem lélek, sem test, egyik is és másik is. Mert a hús és a fenomenalitás ad kísértetszerű megjelenést a szellemnek, ám nyomban el is tűnik a megjelenésben. A visszajáró lélek (revenant) eljövételében avagy a kísértet visszatérésében. Az eltűntet maga a megjelenés mint az eltűnt újra-megjelenése tartalmazza. Szellem és kísértet nem ugyanaz, ki kell majd éleznünk ezt a különbséget, ám amiatt, ami közös bennük, nem tudjuk mi ez, mi ez jelenleg. Éppen ez az a dolog, amit nem tudunk, és nem tudjuk, hogy éppen ez van-e, létezik-e hallgat-e egy névre és megfelel-e egy lényeknek. Nem *tudjuk*: nem tudatlanságból, hanem mert ez a nem-tárgy, ez a jelen nem lévő jelenlévő, a távollévőnek vagy az eltűntnek ez az ott-léte nem enged többet tudnunk (...) nem tudjuk élő-e vagy halott.

Itt van – vagyis ott, odaát – egy megnevezhetetlen, vagy majdnem megnevezhetetlen dolog: valami a valami és a valaki között.”¹

A kiállított képek olyan manipulált fotografikus reprezentációk, amelyek örök mozgásban vannak. Mindig egy nem jelen lévő jelenlévő távolságát hozzák valamilyen úton közel a befogadóhoz. Az eltűnt és elillant újra-megjelenései. Bizonyos értelemben a nyomok által láthatóvá tett fantomok. Eltűnt egykori ott-létek lenyomatai. Ezzel egyidejűleg szembemennek a fotó transzparenciájának történeti ígéretével, amely a fotográfia kezdeteire vezethető vissza. Legalább annyira fontos e Fotogrammák esetében, hogy az alkotó miképpen viszonyult a fotográfálthoz és magához az alkotáshoz, mint maga a tárgy, amely ott volt a kamera előtt. Tehát nem annyira tárgyszerű, mint inkább hangsúlyozottan viszonszerű alkotások ezek. Szinte ecsetvonásokként magukon viselik az alkotó kézmozdulatait és kéznyomát, egyfajta derridai értelemben vett aláírás. Kézmozgások, amelyeket igencsak jól szemléltet Som Balázs videóösszéje.

Valahol ott e képek háttérben az avantgárd képépítési stratégiája rejtőzik, a „realizálás” aktusa. Az a képi folyamat, amelyben a koherens, konkrét jelentéssel bíró kép elkezd önmagába mélyedni és a benne rejlő strukturális, formai alapot mutatja meg. Ám itt, ezekben a képekben a fényképező nem avantgárd forma-realizálást hajt végre, hanem forma-fantommal alakítja a különben mindennapi, látható képet. Így valami láthatatlannal, jelentés nélkülivel dekonstruálja a mindennapi megmutatkozót. Roland Barthes írja, hogy „a fotográfiát nézve soha sem tagadhatom le, hogy a dolog ott volt. Benne a valóság és a múlt együtt jelen van.”² Ezekben a képekben a valóság csak formájával van jelen, és hiányzik belőlük így a múlt, egy örök jelenlétet, pontosabban egy örök jelenlét fantomjait ábrázolják. Tudjuk e képek szubjektív, destruktív-dekonstruktív alapját: a kamerát tartó kéz ismétlődésekkel működő rendet megzavaró mozgásának alkotó szerepét, egy szubjektív camera obscura működését. Barthes, ugyan nem látta ezt a kiállítást, de érvényesen mondja, hogy „a Fotográfia noémája azonnal módosul, amint a Fotó megmozdul.”³ A mozdulat azzal jár, hogy a kép immár nem valamit, hanem valaminek, a mozdulatnak a villanásnyi megtörténtét hozza létre. Performatívan kell tehát érzékelni őket.

Ezek a gesztusfotók Orbán Jolán életének fontos színtereibe engednek betekintést: holdfényről készült látkép a teraszról, vagy természetjárás, esetleg autótúrát a családdal. Első ránézésre talán nem tudjuk, csak kedves tereinek ismeretében sejtjük, hogy milyen látószögéből, honnan készíthette őket és milyen intencióval, vajon miről. Amellett, hogy az élet- és mozgástér leképeződései, sajátos auto-bio-gráfiák, derridai írásképek is. A „Derrida írás-fordulata”⁴ után életének egy új művészeti és gyakorlati fordulata. Hitelenség a stabil struktúrában, ellenszegülés a tiszta kontúrok világosságának. Látomások, villanások, száguldások. Villózó A, J, D, M, L és P betűk az éjszakában, családtagjainak és barátainak monogramjai. De mit mondanak egy „idegen tekintetnek” a Fotogrammák? Hogyan értelmezhetőek e színes dinamikus

¹ Jacques Derrida, *Marx kísértetei*, ford. Boros János, Csordás Gábor, Orbán Jolán, Jelenkor, Pécs, 1993., 16.

² Roland Barthes, *Világoskamra: Jegyzetek a fotográfiáról*, ford. Ferch Magda, Európa, Budapest, 2000, 80.

³ Roland Barthes, *Világoskamra: Jegyzetek a fotográfiáról*, Ferch Magda, Európa, Budapest, 2000, 82.

⁴ Orbán Jolán, *Derrida-írás fordulata*, Jelenkor, Pécs, 1994.

vonalak azok számára, akik nem ismerik alkotóját? Vajon ugyanazt látják-e mint mi, akik nemcsak, hogy pécsiek vagyunk, de olyan szerencsések is, hogy az alkotó diákjainak, kollégáinak, barátainak, vagy épp eközül mindegyiknek vallhatjuk magunkat?